

Verslag van de landelijke bespreking van het centraal examen filosofie voor vwo 2018 van 23 mei 2018 in Utrecht

Aanwezig: 70 filosofiedocenten uit verschillende delen van het land, Hans Wessels en Frans van Dorp van het Cito en Jan van Miert van het College voor Toetsen en Examens.

Opening en mededelingen:

Harm Tiggelaar, voorzitter van de VFVO opent de vergadering om 18.09 uur. Hij benoemt dat de gedachtewisseling van deze vergadering geen aanpassing van het correctievoorschrift kan betekenen maar dat het een handreiking kan vormen voor het gesprek tussen de eerste en tweede corrector bij de interpretatie van de vragen en het correctiemodel. Echte klachten over het examen dient men in te zenden bij het College voor Toetsen en Examens.

Op de website van de VFVO valt het verslag te lezen van de algemene ledenvergadering die de VFVO op 11 april j.l. in Utrecht heeft georganiseerd.

Op de laatste vrijdag van september gaat de VFVO weer een studiedag organiseren

Harm Tiggelaar wijst nog op de positief-kritische bespreking van het filosofie-examen door Marli Huijer in *De Volkskrant* (<https://www.volkskrant.nl/mensen/filosoo-f-marli-huijer-voelt-een-lichte-teleurstelling-bij-examen-filosofie-want-filosofie-is-ook-zelf-nadenken-~b036d765/>). Zij zou liever minder reproductievragen zien en meer vragen waarbij leerlingen eigen ideeën moeten ontwikkelen.

Joan de Ruyter, filosofiedocent aan het Vierde Gymnasium in Amsterdam, neemt het voorzitterschap over voor de bespreking van het vwo-examen.

Algemene ronde over het examen:

Er is nogal wat kritiek op de hoeveelheid algemene eindtermen die niet specifiek met het examenonderwerp scepticisme te maken hebben, waarover ditmaal examenvragen zijn gesteld. Hans Wessels van het Cito licht toe dat telkens zo'n tien % van de te behalen scorepunten daarop betrekking hebben. Dat komt neer op 5, 6 à 7 scorepunten per examen, ofwel maximaal drie vragen.

Inhoudelijk mist een docent David Hume, van wie toch twee primaire teksten in het examenboek zijn opgenomen, in dit examen. Een andere docent vindt het een beetje flauw dat een vraag over Paul Feyerabend was opgenomen. Weer een andere docent vindt het onhandig dat er zo'n algemene vraag is gewijd aan Plato, terwijl leerlingen dan meteen gaan denken aan de primaire tekst die van hem is opgenomen, terwijl het hier ging om zijn ideeënleer. Nog een andere docent ergert zich eraan dat er opnieuw in een examenvraag sprake is van een bewijs van Kant, waar deze het eigenlijk slechts heeft over een postulaat.

Ook klinkt een klacht dat er in het examen voor ingewikkelde formuleringen voorkomen die nogal eens betrekking hebben op kleine details van de examenstof. Dat draagt er niet toe bij dat dit examen valt te gebruiken om het vak filosofie te

promoten. Bij de beoordeling valt op dat er méér elementen worden gevraagd waarmee één enkel scorepunt valt te behalen. Dat maakt het onmogelijk om nog onderscheid te maken tussen examenkandidaten die de stof niet helemaal beheersen en examenkandidaten die de stof helemaal niet beheersen. De afgelopen jaren leek er op dit punt na klachten een verbetering opgetreden, maar nu lijkt er sprake van een terugval.

BESPREKING PER EXAMENVRAAG

Opgave 1 Scepticisme en film

Vraag 1: Deze vraag viel uitstekend na te kijken, maar sommigen benoemen toch een onbalans doordat dit meteen een vraag is waarmee vier punten kunnen worden behaald (of verspeeld).

Vraag 2: Een docent vertelt dat leerlingen die in de les de film *Vanilla Sky* hebben bekeken, hierbij op het verkeerde been kunnen zijn gezet, doordat de uiteindelijke strekking eerder evaluatief dan tegen-feitelijk is. Een andere docent wijst erop dat bij de vraag expliciet wordt uitgelegd hoe de film moet worden geïnterpreteerd. Als leerlingen andere redenen aanvoeren dan die in het correctiemodel uitdrukkelijk wordt afgewezen, waarom het toch een evaluatief gedachte-experiment zou zijn, dan hangt het sterk ervan af welke formulering de examenkandidaat exact gebruikt. Als het voldoende onderbouwd is, dan vormt het een punt van discussie met de tweede corrector.

Vraag 3: De vraag maakt een onderscheid tussen de echte werkelijkheid en de filmwerkelijkheid, maar, wordt opgemerkt, Berkeley is een immaterialist en dat kun er toe leiden dat een examenkandidaat noteert dat beide niet bestaan.

Vraag 4: Deze vraag is bij nader inzien zeker niet alleen een reproductievraag, want er moet de *view from nowhere* bij de genoemde benaderingen worden betrokken. De vraagstelling is ook ingewikkeld doordat er sprake is van “vanuit de eisen aan kennis” en “zou worden gegeven”. Er zijn ook nogal wat examenkandidaten die *the view from nowhere* opvatten als het naïef realisme. Een docent noemt het ook nog misleidend dat de vier verschillende benaderingen die er moeten worden benoemd, doen verwachten dat dit tot verschillende reacties zou leiden, terwijl de vier reacties ongeveer op hetzelfde neerkomen. Het maakt ook verschil uit als men de vraag externalistisch interpreteert. Lastig wordt ook genoemd dat men de vraagstelling kan lezen als een vraag naar een reactie op de vermeende onmogelijkheid, terwijl het in het antwoordmodel blijkt te gaan om de feitelijke onmogelijkheid. Een docent stelt zelfs dat bij het tweede en derde element in het antwoordmodel blijkt dat de examenmakers zelf de stof niet goed hebben begrepen.

Vraag 5: Een docent merkt op dat bij het functionalisme de materiële drager, waarvan sprake is in het beoordelingsmodel, er niet toe doet, maar dat het vooral gaat om de input en de output. De cursief gedrukte eindopmerking biedt de ruimte om uiteenlopende antwoorden goed te rekenen.

Opgave 2 Wie is de ware scepticus?

Vraag 6: Zelfs gymnasiasten klaagden dat er wel veel Oudheid naar voren kwam in het examen en bij deze vraag komt dat naar voren met Sextus Empiricus, Pyrrho en de Nieuwe Academie. De laatste zijn van tekst 2 zet volgens docenten de examenkandidaten op het verkeerde been. Het tekstfragment staat ook haaks op datgene wat zij hebben geleerd over de academici. Het lijkt ook of de eerste alinea

gaat over de academische sceptici en de tweede, waar de Nieuwe Academie wordt besproken, over de pyrronisten. Er zouden volgens docenten ook meer overeenkomsten kunnen worden benoemd tussen pyrronisten en academische sceptici. Zolang het niet leidt tot een versimpeling van de vraag kan zo'n andere overeenkomst eventueel worden goed gerekend. Een docent meldt dat hij over deze vraag een klacht heeft ingediend bij het College voor Toetsen en Examens en hij hoopt dat deze leidt tot een rectificatie.

Vraag 7: Deze vraag heeft betrekking op Plato's ideeënwereld, maar de vraag is of dan bij het tweede element toch kan worden geantwoord met een verwijzing naar de kennisopvatting van de gerechtvaardigde ware overtuiging. In ieder geval valt daar ook een verwijzing naar anamnese (ἀνάμνησις; herinnering) goed te rekenen in plaats van de rede.

Vraag 8: In de inleiding is sprake van Epicurus' gedachte dat waarneming betrouwbaar is, maar later gaat de tekst erover onafhankelijkheid van de waarneming, wat niet precies hetzelfde is. Russells sense data zijn enerzijds objectief maar anderzijds subjectief. Een docent merkt op dat het beoordelingsmodel de Duhem-Quine-stelling uitlegt alsof deze neerkomt op *the web of beliefs*. De stelling heeft echter betrekking op onderdeterminatie, wat ook weer net iets anders is.

Vraag 9: Het tweede deel van de vraag, noemt Reids kritiek op "de" theorie van Locke, wat natuurlijk heel breed valt te interpreteren. Het is echter niet zo dat Reid simpelweg Berkeleys opvatting van het onderscheid tussen primaire en secundaire kwaliteiten als onzin, overneemt. Een docent is heel nieuwsgierig naar de manier waarop Marli Huijter het derde element van de vraag heeft beantwoord, want de vraag zet goede leerlingen op het verkeerde been. Het beoordelingsmodel geeft ook niet Lockes verweer tegen de kritiek van Reid, wat vrij moeilijk was geweest voor een Locke die al geruime tijd nogal dood was toen Reid zijn kritiek formuleerde, maar vermeldt zijn oorspronkelijke argumentatie en daarbij zegt hij iets wat Reid later eveneens stelde. Docenten vinden het een moeilijke vraag om na te kijken.

Vraag 10: Docenten vinden tekst 4 misleidend. Ze lijkt tegenstrijdig. In de oorspronkelijke tekst van Diogenes Laertius is echter geen sprake van "men", maar worden verschillende namen genoemd, zodat duidelijk is dat het gaat om verschillende zegslieden. In een goed antwoord op het eerste deel van de vraag hoeft niet per se een letterlijke vermelding voor te komen van "zoals tekst 4 stelt", maar kan ook zijn volstaan met een duidelijke verwijzing naar formuleringen uit de tekst.

Vraag 11: Het derde deel van de vraag is wel heel erg inééngewrongen: leerlingen moeten voor één enkel scorepunt maar liefst vijf dingen doen. Lastig is ook dat er wordt verwezen naar "de" Stoa, terwijl dit een stroming is die bestond van 300 voor het begin van onze jaartelling tot diep in de tweede eeuw na het begin van onze jaartelling. Examenkandidaten kunnen de vraag op verschillende manieren interpreteren en daardoor lijkt deze volgens veel aanwezigen meer een oefening in ingewikkelde vragen beantwoorden.

Opgave 3 Elon Musk en de simulatiehypothese

Vraag 12: Docenten vinden het lastig dat Descartes zijn argumenten niet nummerde, maar de vraagstelling daar eigenlijk wel vanuit gaat. Docenten denken verschillend over de vraag of naast de stap van de kwaadaardige demon, ook de twijfel over de droom valt goed te rekenen. In het examenboek maakt Tim de Mey een groot nummer van het gedachte-experiment van het brein in een vat en dat doet

nogal denken aan Descartes droomargument. Tegen het *cogito ergo sum*-argument valt in te brengen dat dit nog niet een andere conclusie dan die van Musk oplevert. Descartes geeft tevens als bewijs dat denken aan een perfect wezen betekent dat dit wezen ook moet bestaan. Dit zou dan dus ook goed moeten worden gerekend.

Vraag 13: Een docent heeft Maarten Boudry zèlf de vraag voorgelegd of deze waarheidsongevoelig is, zoals het beoordelingsmodel beweert, maar Boudry legt dit verwijt naast zich neer. De vraag is dan waarom examenkandidaten dat niet óók zouden mogen. In een goed antwoord op het derde deel van de vraag hoeft niet per se de letterlijke term “overgecodeerd” of “ondergecodeerd” voor te komen.

Vraag 14: De meeste aanwezigen vinden het prima als de generieke vorm van een sceptische paradox is weergegeven op een manier die meteen een toepassing ervan geeft, omdat de examenkandidaat de vorm dan kent en hem ook blijkt te snappen. De inleidende tekst boven de vraag kan examenkandidaten met de formulering: “Er zijn ook wetenschappers die ... Paul Feyerabend heeft ...” in verwarring hebben gebracht. Het alineaverband suggereert dat de tweede zin een voorbeeld geeft.

Vraag 15: Een docent vindt dat examenmakers helemaal niet meer zo’n vraag over Kant moeten stellen, nu zij bij herhaling Kant verkeerd laten uitleggen (alsof een postulaat een bewijs is). Hans Wessels van het Cito legt uit dat de manier waarop Tim de Mey in het boek de gedachtegang heeft weergegeven, is overgenomen. In de vraag worden drie dingen verlangd: iemands oplossing, een verschil met een andere oplossing en beider uitgangspunten. Dat maakt het wel heel erg ingewikkeld.

Vraag 16: Een docent merkt op dat Kuhn de zondvloedwetenschappers helemaal niet serieus zou nemen, maar hooguit interessant zou vinden. In een goed antwoord over Pierre Bayle hoeft niet per se “mits naar geweten” voor te komen.

Vraag 17: Docenten merken op dat in het boek het gevraagde onderscheid tussen rationaliteit en integriteit bijster duidelijk wordt gemaakt en dat het beoordelingsmodel op dit punt ook niet veel houvast biedt. Examenkandidaten die naar het woordenboek hebben gegrepen voor een antwoord neigen er nogal eens toe om integriteit ethisch op te vatten en dat is hier ook niet bedoeld.

Sluiting:

Om 20.11 uur sluit Joan de Ruyter de beraadslaging.

Notulist: Walfred Haans